

ZALATNAI ATTILA

Mi fán terem az a kórbonctan?

A Magyar Orvosi Nyelv 2002. augusztusi számában Sarkady László görcső alá vette az Orvosi Hetilap 2001. évi tartalomjegyzékét valamint állandó rovatait, és igen alapos munkával próbált magyarított címet találni ott, ahol szükségesnek vélte.

Úgy gondolom azonban, hogy ott is, ahol erre nincs szükség. Bizonyos esetekben az idegen (hangzású) szó minden áron való helyettesítése ugyanis fogalmi zavarokhoz vezet, ezért nem kívánatos. Ezt leginkább a saját szakterületemet érintő cím (Orv. Hetil., 1885. old.: „*A hasnyálmirigy* patológiai *diagnosztikája* ...”) átalakítása kapcsán vettem észre, ahol ugyanis a „magyarított” cím helyesen: „*A hasnyálmirigy* kórbonctani *felismerése* ...” lenne. A felismerés (diagnosztika helyett) végül is elfogadható, ez ellen nincs is kifogásom (bár úgy érzem, a diagnosztika sokkal többirányú, komplexebb tevékenységet jelöl, míg a felismerés inkább utal egy szűkebben meghatározott eredményre), de ami ténylegesen félrevezető, az a *kórbonctan* és a *patológia* fogalmak összemosása, azonos értékű használata. Ez ugyanis nincs így.

A kórbonctan szó névadója Matthew Baillie londoni orvos volt, aki 1793-ban használta először könyvében a „*morbid anatomy*” elnevezést. Az emberi test kóros elváltozásainak megismerése akkoriban csak a szabad szemmel látható boncletelen alapult, a szövettan mint egy mélyebb betekintést adó tudományterület, csak később került megalapozásra (Bichat, 1801). És ekkor még mindig nem tudtak semmit a baktériumokról és egyéb fertőző kórokozókról, a vírusok tanulmányozása pedig csak egy újabb lépés, az elektronmikroszkópia megszületésekor vált lehetővé. Ahogy haladtunk az orvosi valóság egyre mélyebb megismerése felé, úgy vált mindinkább szakmai igényné, hogy lássuk azokat a fehérjeszintű, génszintű történéseket is, amelyek a sejtekben végbemennek, miközben valamilyen betegség zajlik. És ezek a technikák beépültek szakmánk mindennapi fegyvertárába.

Manapság a patológiai tevékenység messze eltér a Rokitsky által meghonosított kórbonctantól. Szakmánk döntő súllyal az élő emberekből eltávolított szövettani és citológiai minták értékelését végzi, miközben természetesen az elhunytak vizsgálata, a kórboncolás is a feladata. A pontos kórisme felállításához igénybe veszi a speciális festések, az elektronmikroszkópia, az immunológiai alapú módszerek sokaságát, és egyre inkább terje-

dőben vannak a molekuláris szintű vizsgálatok is. Hogy a nagyságrendeket érzékeltessem, Magyarországon 2001-ben pl. 600 000 szövettani vizsgálatot, 960 000 citológiai értékelést végeztünk, és emellett 38 000 kórboncolás is történt.

Jóllehet, 1931 januárjában a napjainkban honos technikák még csiráiban sem voltak jelen, de tudós eleink a *Magyar Pathologus Társaság* alakuló ülését tartották meg. Az is igaz viszont, hogy hosszú évtizedeken keresztül az országban kórbonctani osztályok, kórbonctani intézetek voltak, Haranghy és Baló professzorok Kórbonctantankönyvet írtak, és 1981-ben magam is „Kórbonctan-kórszövettani” szakvizsgát tettem (de mint látható, a „kórbonctan” szó adta keretek már akkor is szűknek bizonyultak). Ez természetesen azzal is járt, hogy az itt dolgozó kollégák munkáját a közvélemény a tetembontással hozta kapcsolatba, és nem egy kollégám is csak a „hidegsebész” – nem túl hízelgő – megnevezést használta. Ugyanakkor szakmánk akkori vezetői egyre elszántabban küzdöttek azért, hogy tevékenységünk a megjelölésében is fejezze ki azt a sokszínű munkát, amelynek tulajdonképpen csak kisebb (de nem lényegtelenebb!) összetevője a kórboncolás, az autopsia. Hosszú harcok után így született újra, és nyert létjogosultságot a *patológia* elnevezés, ami ugyan messze nem írja körül a tényleges részfeladatokat, de legalább egy jól ejthető, rövid szóba sűríti a szakma elnevezését. És nem elhanyagolható szempont az sem, hogy ezáltal a köztudatból lassan ki fog kopni az a téves gondolatársítás, amely alapján sokan a patológust a boncmesterrel azonosítják.

Érdemes még arra is utalni, hogy az angolszász irodalomban a patológia fogalma sokkal szélesebb, ugyanis ott magába foglalja a mikrobiológiát, a hematológiát, az immunológiát, sőt, még a kórélettant is. A magyar (és az európai) patológia azonban ettől eltérően, a második bécsi iskola hagyományából nőtt ki, és a fenti területek művelésére külön szakmák alakultak.

Fejtegetéseim végére érve mindenkit csak arra tudok bátorítani, hogy használja nyugodtan a *patológia* szót, (miközben persze elgondolkodhatunk azon, hogy van-e még kifejezőbb, még életszerűbb megnevezés, amelyik esetleg egyszer majd helyettesítheti). Az ilyenfajta szavak egyébként más területeken már polgárjogot nyertek (pl.: urológia, reumatológia, meteorológia), tehát nem idegenek a nyelvünkben. Csak ne akarjuk *kórbonctan*-nak „magyarosítani” a *patológiát*!

FÁBIÁN PÁL PROFESSZOR ÚR 80 ÉVES

Született: Szombathely, 1922. dec. 21.

Tanulmányok: Pázmány Péter Tud.eg. és Eötvös-kollégium, 1941–46.

Életút: Rövid ideig pécsi középisk. tanár, 1950–55 a bp.-i Pedagógiai Főisk. tszv. tanára, 1955-90 az ELTE adjunktusa, docense, egy. tanára, a mai magy. nyelvi tszv., 1990- ny. 1964–69 a padovai Áll. Egy.-en a magy. nyelv és irod. vendégtanára. Az MTA Magy. Nyelvi Biz. eln., a Magy. Nyelvtud. Társ. magy. nyelvi szakoszt. eln. A Magyar Nyelvőr szerk.biz. eln. Az MTA helyesírási szabályzatainak (1954, 1984) szerk., hungarológiaiával, szókészlettel és stilszavakkal foglalkozik. A TIT tb. tagja. A nyelvtud. kand. (1963), dokt. (1989).

Főbb művei: Helyesírási tanácsadó szótár (1961), Az akadémiai helyesírás előzményei (1967), Manuale della lingua ungherese (1971), Nyelvművelésünk évszázadai (1984), Helyesírási kézikönyv (1988), Műszaki helyesírási szótár (társfőszerk., 1990), Orvosi helyesírási szótár (társfőszerk., 1992).

Cím: ELTE Bölcsészettudományi Kar, 1052 Bp., Piarista köz 1.

Száraz adatok... Mind igaz, tényszerű, pontos és fontos. De e lap főszerkesztő-helyetteséről, Fábíán professzorról, „Pali bátyám”-ról – mert akit barátságába fogad, annak így kell őt szólítania –, a melegszívű, jó kedélyű, energikus, tréfára-élcélődésre szinte a pajkosságig mindig kész, valóban nagyszerű **emberről** nem mondanak eleget.

Attól tartunk, papíron talán nem is lehet: ismerni kell őt, meghallgatni – és megérteni! – mondatainak mély bölcsességét, finom humorát, az emberek iránti tiszteletét, fiatalos nyíltságot és nyitottságot. Fábíán professzor úr 80 éves – de csak testben, semmiképp nem lelkében, szellemében!

Mi, orvosok pedig külön hálával tartozunk Fábíán professzornak: szerteágazó tudományos munkásságát, nyelvművelő-nyelvfejlesztő tevékenységét ugyan áttekinteni sem tudhatjuk; ez túl nagy feladat lenne mindannyiunk számára. De azt mind tudjuk – s ez az, amiből értünk is valamit –, hogy kevés nyelvész tett annyit a szaknyelvekért, s azon belül az orvosi szaknyelv műveléséért, mint Fábíán Pál.

Köszönjük!

Kívánunk jó egészséget, sok örömet Professzor úrnak, s reméljük, továbbra is segíti, támogatja, megfontolt tanácsaival előrevizsi közös ügyünket, az orvosi szaknyelv csiszolását, építését, formálását.

Idéznék néhány sort akadémiai doktori téziseiből:

„Egész pályámon végig foglalkoztatott, milyen folyamatok mentek végbe nyelvünkben, s ezeket felderíteni igyekeztem. – Ám ... arra is törekedtem, milyen tanulságokat lehet levonni a múlt eseményeiből a mára nézve, illetőleg, hogy mit lehet, mit kell tenni a ma nyelvért, hogy gondolataink hű tükrözője legyen.”

Gondolataink hű tükrözője legyen – olvashattuk: ha valami, hát pontosan ez a célja az orvosi nyelvművelésnek.

Úgy véljük, mindenki nevében mondhatjuk: tisztelettel köszöntjük Fábíán Pál professzor urat!

EGÉSZSÉGPOLITIKA ÉS SZAKNYELV

A **Pro Sanitate Egészségpolitikai Társaság** társasági tagjai legutóbbi találkozásukkor megállapodtak abban, hogy az orvosi-egészségügyi-biológiai szaknyelv témakörének áttekintése, követése céljából egy külön, csak ezen kérdésekkel foglalkozó társasággal alakítsák ki társaságukat.

A majdani szaknyelvi társaság szándékai szerint – olyan problémákat vizsgál, mint például

a) az orvostudományi, egészségügyi könyvek, illetve tankönyvek nyelvi minősége, a tankönyvek szaknyelvi lektorálásának megvalósíthatósága,

b) az egyéb szakmai közlemények, hivatalos egészségügyi dokumentumok, az egészségügyet is érintő törvények, rendeletek nyelvi színvonalának állapota és fejleszthetősége, ellenőrizhetősége,

c) a témába vágó internetes honlapok, illetve portálok nyelvi színvonalának állapota és fejlesztése, ellenőrzése,

d) az orvostudományi minősítő szakmai tanulmányok, disszertációk nyelvi színvonalának értékelésének elérése,

e) valamint a magyar nyelvű orvosi szakirodalmat gondozó egyetemi, kórházi és más szakkönyvtárak tevékenységének milyensége, továbbá ezen intézmények munkájának segítése, támogatása, támogathatósága, ellenőrizhetősége.

E döntés jelentősége elsősorban abban áll – hiszen amúgy hazánkban sokan foglalkoznak egészségpolitikával –, hogy felhívja a figyelmet a felsorolt témák, fölvetések jelentőségére az Európai Unióba való várható belépésünk előtt. Márpedig ennek kulcsfontossága van, ha azt akarjuk, hogy a magyar tudományosság, azon belül a hazai orvoslás és orvostudomány alkotó része legyen az új Európa kultúrájának, s ne csak bele olvadjon abba – színtelenül, kivívott elismertségét elvesztve vagy akárcsak megkoptatottan.

MEGJELENT PROF. DR. DONÁTH TIBOR ÉS VARGA JENŐ ANATÓMIAI SZÓTÁRA

A négynyelvű (latin-angol-német-magyar) mű igazi tudományos és kulturális „csemege”!

Méltatásként az alábbiakban Trutz Sándor könyv-, illetve CD-ismertetését idézzük.

Az *Anatómiai szótár és a CD-ROM (IBM PC, WINDOWS)*

Az *Anatómiai szótár* – az adott keretek között – a teljességre törekszik. Felismeri a nemzetközileg **egységes latin nevezéktan** szükségességét és – az eddigi összes tapasztalatok alapján – rendszerezi azt. Ezzel párhuzamosan a szótár **tudományos igényességgel** rendszerezi a **nemzeti szaknyelvek** terminológiáját, a benne foglalt nyelveken.

A **CD-ROM**-kiadás lehetővé teszi a nyomtatott média lehetőségeit meghaladó funkcionális használatot a **számítógép tudáskezelési lehetőségeinek** alkalmazásával. A megjelenítő szoftver adottsága a szótár **tartalmának hierarchikus fogalmi rendszerként** való megjelenítése – a nyelv belső logikájára alapulván.

A szótár **célzott felhasználói** a szakfordítók, a tudományos kutatók, a külföldi szakirodalmat tanulmányozók, az orvostanhallgatók és szélesebb körben az általános műveltség speciális ágait kedvelő elszánt tudásgyűjtők.

A szótár **9500** címszót és összesen **60 000** kifejezést tartalmaz. A szótár ára **9500 Ft**.

Megrendelhető:

The Last Word Kulturális és Ismeretterjesztő Alapítvány,
1089 Budapest, Kálvária tér 8, II. 5.
Telefon: 33-45-778
Drótposta: lastword@elender.hu

A MAGYAR BIOLÓGIAI TÁRSASÁG VÁNDORGYŰLÉSE

2002. október 29–30-a között tartották meg a Magyar Biológiai Társaság XXIV. Vándorgyűlését a Fővárosi Állat- és Növénykert Barlang Mozijában.

A találkozó számunkra is kiemelkedő, különös értékét, jelentőségét a magyar szaknyelv, illetve az orvosi nyelv szempontjából az a nagyszerű tény adta, hogy a magas szintű, rendkívül érdekes és mély tudományos előadások (amelyek összefoglalói egy rendkívül szép kivitelű, formás megjelenésű kötetben meg is jelentek) sorában igen sok olyan témájú is helyet kapott, amelyik magával a tudományos-biológiai szaknyelvvvel foglalkozott – mégpedig igen tanulságosan.

Ezért csak elismerés illeti a rendezvény szervezőit!

Az ilyen jelekből világosan kitűnik, hogy a magyar tudományos élet, a magyar tudományos világ (benne a biológia és a rokontudományok, mint például az orvoslás világa) egyre inkább tudatára ébred a szaknyelv ápolásának, fejlesztésének jelentőségére.

Külön öröm – s erről már az előző számunkban is bőven esett szó, például a Kedves szerkesztőség! rovatban, olyan szakemberek tollából, akik nem pont orvosok ugyan, de a tudományterületük szintén biológiai alapokon nyugszik –, hogy a tudomány művelői, illetve a tudás átadói, a tanárok, az oktatók érzik az együttműködés fontosságát. Az egyik előadásból idéznénk két részletet:

„... a szaknyelvek – a fizikától a kémián, a biokémián, az orvostudományon át, egészen a zoológiáig vagy éppen a botanikáig – igen szorosan összefüggenek: fejlődésük, alakulásuk, tudatos építésük, csiszolásuk nem választható el. A szaknyelvek csak együtt, egymással párhuzamosan érlelődhetnek a magyar anyanyelv részeként a tudomány művelésére is alkalmas, korszerű és közzérhető szaknyelvekké.

Ennek nyilvánvalóan az az oka, hogy a különböző tudományágak és az azokon belüli szakterületek saját tolvajnyelvei az új eredmények összetettsége folytán óhatatlanul keverednek, egymásból is táplálkoznak. Természetes, hogy adott esetben egy orvos a saját területén rendre újabb és újabb, modernebb technikai eszközökkel találkozva újabb és újabb fizikai-technikai szakszavakkal és fogalmakkal is találkozik, és az is természetes, hogy gyakorta ugyanazokkal a nyelvi, helyesírási kérdésekkel birkózik (már ha van benne annyi igényesség, hogy vegye hozzá a fáradságot...), mint a mikológus, az állattankutató, a növénytanlallal foglalkozó tudós, szakember.”

„... világos: a szakmák közötti átjárhatóság, a szakemberek közötti kölcsönös megértés, a tudományos gondolatoknak is sajátos szint kölcsönző magyar szakszövegek színvonalának együttes emelése, védelme, megóvása kulcsfontosságú feladat a magyar tudomány számára, pont az EU-csatlakozás előtti pillanatokban, ha azt akarjuk, hogy legyen tudományművelésre alkalmas, szabatos magyar szaknyelvünk.”

Példaként csak néhány előadót és előadás címet emelnénk ki a vándorgyűlés programfüzete kínálta érdekességekből.

Szabó T. Attila, VE Növénytan Tanszék:

A herbáriumok kora és a magyar tudományos nyelv kialakulása

Kiss Székely Zoltán, Szentendrei Református Gimnázium:

A biológia „Magyar nyelve” a gimnáziumi tankönyvekben

Donát Tibor, SE Anatómiai Intézet:

A magyar anatómiai nevek a biológia keretében

Bősze Péter, Fővárosi Szent István Kórház:

A „Magyar Orvosi Nyelv” című folyóirat szerepe a biológia „magyar nyelve” megújításában

Bertók Lóránd, OKK „Frederic Joliot Curie” SKI:

Anyanyelvünk – tudományos nyelvünk a XXI. század elején

Victor András, ELTE TFK:

Szaknyelv az iskolában, avagy „Úszik-e a hal, vagy lebeg?”

Szabó László Gy., PTE TTK Növénytan Tanszék és Botanikus Kert:

Gyógynövény- és drognevek régen és ma

Priszter Szaniszló, ELTE Botanikus Kert:

A magyar morfológiai terminológia kezdetei

Balogh Lajos, Savaria Múzeum Természettudományi Osztály:

Javaslatok az adventív-terminológia egyes szakszavai magyar megfelelőinek használatára